

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล

ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้¹

ศรุดา ช่างประเสริฐ²

งานค้นคว้าอิสระนี้มุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายที่วางรากฐานและกำหนดมาตรฐานกลางให้กับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย แต่กฎหมายฉบับนี้กลับมีข้อจำกัดคือ จำกัดขอบเขตของประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เพียงความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษบางมาตรา และความผิดที่ยอมความไม่ได้ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี เพียงไม่กี่ฐานความผิด และพระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติยกเว้นโดยชัดเจนว่า ไม่รวมถึงการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินการในชั้นศาล ทั้งนี้ เมื่อคดีอาญาเข้าสู่ชั้นศาลแล้ว การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอยู่ภายใต้ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 แต่ระเบียบนี้ก็มีสถานะเป็นเพียงกฎเกณฑ์ภายในของฝ่ายตุลาการ (คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม) ไม่ได้มีสถานะเป็นกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ อีกทั้งระเบียบนี้ยังจำกัดขอบเขตประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เพียงคดีความผิดอันยอมความได้และคดีความผิดที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องกันเองเท่านั้น ช่องว่างทางกฎหมายนี้ ได้สร้างปัญหาในทางปฏิบัติ คือ คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ (กรณีรัฐเป็นโจทก์) เช่น คดีประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส หรือคดีทำร้ายร่างกายสาหัส เป็นต้น ซึ่งเป็นคดีที่ผู้เสียหายและครอบครัวต้องการการเยียวยาความเสียหายและการขอโทษอย่างจริงจังใจมากที่สุด แต่กลับเป็นคดีที่ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาลได้

---

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ อาจารย์ ดร.พิรพงษ์ จงไพศาลสกุล และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์สุเมธ งานประดับ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สลิล สิริพิทุร

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต ส่วนภูมิภาค คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

1. บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นหลัก ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาคดีชั้นศาล ซึ่งนำไปสู่ความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดี ผลกระทบที่น่ากังวลที่สุด คือ กรณีที่จำเลยไม่ได้รับการประกันตัวและต้องถูกคุมขังเป็นเวลานานระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งอาจขัดต่อหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ข้อมูลสถิติจากสำนักงานศาลยุติธรรมชี้ให้เห็นว่า ในแต่ละปีมีคดีอาญาเข้าสู่ศาลชั้นต้นทั่วประเทศหลายแสนคดี³ สถานะเช่นนี้ย่อมสร้างภาระอย่างหนักต่อบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมและงบประมาณของรัฐ กระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการลงโทษเพียงอย่างเดียว มักมองข้ามความสัมพันธ์และความเสียหายที่แท้จริงของผู้เสียหาย โดยไม่ได้รับการเยียวยาทางจิตใจและทรัพย์สินอย่างเพียงพอ ในขณะที่ผู้กระทำผิดก็อาจไม่เกิดความสำนึกผิดอย่างแท้จริง เป็นเพียงการยอมจำนนต่อบทลงโทษตามกฎหมายเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดกระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) จึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในวงการกฎหมายอาญามากขึ้น ซึ่งเป็นมาตรการทางเลือกที่ไม่ใช่การแทนที่หรือยกเลิกกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก แต่เป็นการใกล้เคียงข้อพิพาทที่เน้นผลลัพธ์ในเชิงสมานฉันท์ มุ่งเยียวยาผู้เสียหาย และประสานความเข้าใจระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยให้แต่ละฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและหาข้อตกลงร่วมกัน ทำให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้⁴

ประเทศไทยได้มีการนำกระบวนการใกล้เคียงมาใช้ในคดีอาญาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ ซึ่งอนุญาตให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปได้เมื่อผู้เสียหายได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย⁵ การใกล้เคียงในคดีเหล่านี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถลดปริมาณคดีในชั้นศาลและสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้กระทำผิดได้ แต่บทบาทของกระบวนการนี้กลับถูกจำกัดไว้เฉพาะคดีกลุ่มดังกล่าวเท่านั้น ในทางกลับกัน สำหรับคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ซึ่งเป็นคดีส่วนใหญ่ในระบบศาลและมักมีความรุนแรงกว่า การใกล้เคียงกลับไม่สามารถเข้ามามีบทบาทได้ เนื่องจากกรอบกฎหมายปัจจุบันยังมองว่ารัฐคือผู้เสียหายหลักและไม่อาจยอมความได้ ช่องว่างทางกฎหมายนี้ ถือเป็นปัญหาสำคัญที่ควรค่าแก่การศึกษาและหาแนวทางพัฒนา เพราะในความเป็นจริงแล้ว ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้หลายประเภท เช่น คดีทำ

³สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรม ประจำปี พ.ศ. 2567 (กรุงเทพฯ: สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2568), 114.

⁴Thailand Institute of Justice, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คืออะไร [Online], Available URL: <https://knowledge.tijthailand.org/th/infographic/detail/what-is-rj-20-yrs-info>, 2565 (กรกฎาคม, 18).

⁵ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 39(2).

ร้ายร่างกายจนเป็นเหตุให้ผู้ถูกระงับหรือรับอันตรายสาหัส หรือคดีประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ผู้เสียหายและครอบครัวอาจต้องการได้รับการเยียวยาความเสียหายและการแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด เช่น การขอโทษอย่างจริงใจ หรือข้อตกลงในการเยียวยาชดใช้ค่าเสียหาย มากกว่าการที่ผู้กระทำผิดจะได้รับโทษจำคุกเพียงแต่เพียงสถานเดียว การเปิดโอกาสให้มีการไกล่เกลี่ยโดยศาลในคดีเหล่านี้ จึงอาจเป็นกลไกที่สร้างดุลยภาพระหว่างทุกฝ่าย โดยไม่ได้ทำให้รัฐสูญเสียอำนาจในการดำเนินคดี แต่เป็นการเพิ่มมิติในการพิจารณา กล่าวคือ ศาลสามารถใช้ผลของการไกล่เกลี่ยที่ประสบความสำเร็จ เช่น ข้อตกลงในการชดใช้ค่าเสียหาย หรือการสำนึกผิดอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมาเป็นองค์ประกอบในการใช้ดุลพินิจเพื่อกำหนดบทลงโทษที่สร้างความเป็นธรรมสูงสุด จากข้อเท็จจริงและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ดังนี้ คือ ปัญหาเกี่ยวกับประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ไม่มีกำหนดไว้ และปัญหาเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้นี้ เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนากรอบทางกฎหมาย เพื่อให้สามารถพิจารณาขอบเขตประเภทคดี กระบวนการ และผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ได้อย่างเป็นธรรมและสอดคล้องกับหลักสากล อันจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อปกป้องสังคมกับการเยียวยาผู้เสียหายอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.2 เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

2.3 เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

2.4 เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

3. วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการการวิเคราะห์เชิงกฎหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญา โดยค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทบัญญัติกฎหมาย คำพิพากษา วิทยานิพนธ์ทางกฎหมาย บทความและงานวิจัยทางการแพทย์และทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญา ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยนำข้อมูลที่ได้มาทำการศึกษา เรียบเรียง และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อหาข้อสรุปของการศึกษาและแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยมีการตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลดังกล่าวตลอดเวลาที่ศึกษา

4. ความหมายและความเป็นมา เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

4.1 ความหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

Gregory K. Burton and Robert S. Angyal ได้กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ย (Mediation)” คือ กระบวนการเจรจาที่มีบุคคลที่สามที่เป็นกลางซึ่งเรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ย เข้ามาทำหน้าที่ช่วยเหลือคู่กรณีในข้อพิพาทนั้น โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะใช้เทคนิคและกลวิธีแยกแยะประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อสนับสนุนให้คู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทตามความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย⁶

Christopher W.M. กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ย (Mediation)” คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทซึ่งมีบุคคลที่สามที่ได้รับการยอมรับร่วมกันของคู่พิพาท เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลาง โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจ

---

⁶Gregory K. Burton and Robert S. Angyal, “Australia,” in **Dispute Resolution Methods**, (London: Graham & Trotman/Martinus Nijhoff, 1995), pp. 35.

ในการตัดสินใจ แต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีในการเจรจาต่อรองและการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ จนนำไปสู่ความเข้าใจหรือข้อตกลงร่วมกันในประเด็นข้อพิพาทนั้นด้วยความสมัครใจของทุกฝ่าย⁷

สำหรับประเทศไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้นิยามคำว่า “ไกล่เกลี่ย” หมายความว่า พยายามให้ตกลงกัน พยายามให้ปรองดองกัน ทำให้เรียบร้อย ทำให้มีส่วนเสมอกัน

อดุลย์ ชันทอง กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ย” หมายถึง การแทรกแซงหรือสอดแทรกของบุคคลที่สาม เพื่อเป็นกลางระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายที่มีข้อพิพาท เพื่อชักจูงให้ผู้มีข้อพิพาทเปลี่ยนหรือตกลงในปัญหาที่พิพาทได้ ซึ่งเป็นการตกลงกันในข้อพิพาทที่กระทำโดยเป็นกลาง หรือบุคคลที่เป็นกลาง⁸

ภาณุ รั้งสีสหัส กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ย” คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามมาช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จ กระบวนการนี้มีประโยชน์ในการช่วยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันจากกรณีที่มีการพิพาทกันได้ โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นคนกระตุ้นให้คู่ความตกลงกันได้ง่ายขึ้น แต่ไม่มีอำนาจกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด เพียงสามารถแปลข้อความ แนะนำ เสนอแนะ หรือชี้แนะแนวทางที่เป็นไปได้ในการแก้ไขข้อพิพาทให้แก่คู่ความเท่านั้น⁹

โชติช่วง ท้าววงศ์ กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ย” หมายถึง กระบวนการแก้ไขข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามที่เป็นคนกลางมาช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความเพื่อระงับข้อพิพาท¹⁰

นวลจันทร์ ทศนชัยกุล กล่าวว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” คือ การระงับข้อพิพาทที่มีคนกลางหรือบุคคลที่สามเข้ามามีบทบาทร่วมในการชักจูงและแนะนำให้ผู้พิพาททั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากันด้วยความยินดี สมัครใจ โดยบุคคลที่เข้ามาไกล่เกลี่ยเรียกว่า ผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทแต่จะเสนอแนวทางที่เหมาะสม และข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีผลผูกพันคู่พิพาทที่จะต้องปฏิบัติตาม¹¹

สุภัทรา กรอุไร ให้ความเห็นว่า “ข้อพิพาทอาญา” หมายถึง การกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งรัฐเห็นว่าการกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความสงบสุขเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม รัฐจึงออกกฎหมายเพื่อห้ามปรามการกระทำนั้นและกำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนเอาไว้ ดังนั้น ในกรณีที่มีการกระทำ

⁷Christopher W. Moore, **The Mediation Process**, 4th ed. (San Francisco: Jossey-Bass, 2014), pp. 8.

⁸อดุลย์ ชันทอง, **การระงับข้อพิพาทในคดีอาญาแผ่นดิน : ศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี** (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555), หน้า 8.

⁹ภาณุ รั้งสีสหัส, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท,” ใน **รวมบทความการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาท และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง** (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม), หน้า 1.

¹⁰โชติช่วง ท้าววงศ์, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล,” ใน **รวมบทความการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาท และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง** (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม), หน้า 47.

¹¹นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, **รายงานการวิจัย เรื่อง ศาลยุติธรรมกับการระงับข้อพิพาท**, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โครงการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (ภาคพิเศษ), 2547), หน้า 43.

ความผิดเกิดขึ้นซึ่งมีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับโทษในทางอาญา อาจกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา หรือในกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญา¹²

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า การใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีอาญา หมายถึง กระบวนการระงับข้อพิพาท รูปแบบหนึ่งในคดีอาญา โดยมีผู้ใกล้เคียงซึ่งเป็นบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลาง เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดคู่กรณีได้พูดคุยเจรจาเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นและเสนอแนวทางการยุติข้อพิพาทที่คู่กรณีทุกฝ่ายยอมรับและพึงพอใจร่วมกัน ทั้งนี้ผู้ใกล้เคียงเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำหรือเสนอทางเลือกเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดหรือบังคับให้คู่กรณีต้องปฏิบัติตาม โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยังคงมีอิสระอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจว่าจะยอมรับแนวทางดังกล่าวหรือไม่ก็ได้

ในต่างประเทศ Rachit Garg. กล่าวว่าไว้ว่า คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ (Non-compoundable offences) คือ ความผิดที่ไม่เปิดโอกาสให้คู่กรณีผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเข้าไปตกลงยอมความให้ผู้เสียหายยอมให้ฟ้องแล้วถอนฟ้องเอง หรือยินยอมไม่ดำเนินคดีต่อไป เพราะหากเปิดช่องเช่นนั้นอาจทำลายหลักการว่าความผิดร้ายแรงนั้นเป็นเรื่องที่รัฐต้องดำเนินการ โดยอิสระจากความสมัครใจของผู้เสียหาย¹³ เนื่องจากคดีอาญาอันเป็นความผิดยอมความไม่ได้ถือว่าการละเมิดผลประโยชน์ของรัฐหรือสังคมมากกว่าการละเมิดเพียงผลประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

William Blackstone ให้ความหมายของคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ อยู่ในคำว่า “ความผิดต่อส่วนรวม (Public wrong)” หรือที่เรียกว่า อาชญากรรมและความผิดอาญา หมายถึง การกระทำที่เป็นการละเมิดหรือฝ่าฝืนต่อสิทธิและหน้าที่ที่พึงมีต่อสาธารณะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม¹⁴ รัฐถือว่าการกระทำนั้นละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคมโดยรวม ไม่ใช่แค่การกระทำผิดต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

สำหรับประเทศไทย คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปในทางปฏิบัติว่า ความผิดอาญาต่อแผ่นดิน คือ ความผิดที่กระทบต่อสังคมส่วนรวมโดยที่รัฐไม่มีความประสงค์จะให้ออมความได้¹⁵ โดยในระบบกฎหมายไทย ไม่มีบทบัญญัติที่ใช้คำว่า “ความผิดที่ยอมความไม่ได้” ไว้โดยตรง แต่หากบทบัญญัติหรือความผิดอาญาใดไม่ได้ระบุไว้ว่าเป็นความผิดอันยอมความได้

¹²สุภัทรา กรอุไร, “องค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 30.

¹³Lawsikho, **Difference between compoundable and non-compoundable offences** [Online], Available URL: <https://blog.ipleaders.in/difference-between-compoundable-and-non-compoundable-offences/>, 2022 (September, 28).

¹⁴William Blackstone, **Commentaries on the Laws of England, Vol. 4: Public Wrongs** (n.p.: Lonang Institute, 2005), p. 4.

¹⁵คณิศ เต็งสุวรรณ, “ปัญหาการจัดระบบกฎหมายที่กำหนดความผิดอาญาในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), หน้า 10.

ความผิดนั้นก็จะมีความผิดอาญาอันเป็นความผิดที่ย่อมความไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่นในประมวลกฎหมายอาญา ความผิดฐานปลอมเอกสาร มาตรา 264, ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น มาตรา 288, ความผิดฐานวิงวาททรัพย์ มาตรา 336 เป็นต้น

กล่าวโดยได้สรุปว่า ทั้งต่างประเทศและประเทศไทย ได้ให้ความหมายของ คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ย่อมความไม่ได้ ไว้ว่า คือ ความผิดที่มีความร้ายแรง รัฐหรือสาธารณะจึงไม่เปิดทางให้มีการยุติคดีผ่านการยอมความระหว่างคู่ความเพียงฝ่ายเดียว

4.2 ความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา

ในประวัติศาสตร์สังคมที่ผ่านมา เป้าหมายหลักของความยุติธรรมในสังคมมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขความขัดแย้งและการเยียวยา โดยให้ความสำคัญกับผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดเจน โดยวิธีการที่ให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย และเมื่อมีการชดใช้ค่าเสียหายแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายของรัฐอีกต่อไป ดังนั้น ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการข้อพิพาทกันเองผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาสัมพันธภาพที่ดีและสร้างความสมานฉันท์เป็นหลัก¹⁶

ต่อมาเมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น แนวคิดของความผิดระเบียบ สาธารณะก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น รัฐมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องคุ้มครองป้องกันอาชญากรรม ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่เพียงแต่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายโดยตรงเท่านั้น แต่ยังต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่รัฐ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมอีกด้วย ดังนั้น ผู้เสียหายในประวัติศาสตร์ซึ่งอยู่ในฐานะที่ได้รับทรัพย์สินทดแทนจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม กลับถูกลดบทบาทลงกลายเป็นผู้มีส่วนขาดในกระบวนการชดใช้ค่าเสียหายคือสำคัญรองลงไปจากเงินค่าปรับที่รัฐต้องเก็บไว้ในการรักษาความสงบความมั่นคง ซึ่งนับตั้งแต่ที่ผู้เสียหายไม่ได้รับการบรรเทาผลร้ายจากการกระทำความผิดผ่านกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดี ความพึงพอใจของผู้เสียหายจึงได้จากวิธีการเดียวคือ การลงโทษผู้กระทำความผิด ส่งผลให้รัฐมีบทบาทในการฟ้องคดีอาญาเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา กระบวนการยุติธรรมได้เริ่มเปลี่ยนทิศทางอีกครั้ง จากเดิมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนหรือเพื่อแก้ไขฟื้นฟู ได้เริ่ม

---

¹⁶ ศาสกร ทองขาวจำ, “การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการระงับข้อพิพาท : ศึกษาการไกล่เกลี่ยคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปีในชั้นศาล,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562), หน้า 17.

ปรับเปลี่ยนไปสู่แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมและการปฏิบัติต่อเหยื่อด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้น เพื่อหาหนทางในการเยียวยาและสร้างความสมานฉันท์อย่างแท้จริง¹⁷

ในทางปฏิบัติ Howard Zehr กล่าวว่า มีการทดลองนำวิธีการเชิงสมานฉันท์คดีแรกด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นที่เมืองคิชเชนเนอร์ ประเทศแคนาดา โดยเป็นคดีที่เด็กหนุ่ม 2 คน ให้การรับสารภาพว่าได้ฉีกเขียนทรัพย์สินทำให้เสียหายจำนวน 22 แห่ง ศาลได้สั่งให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เผชิญหน้ากัน เพื่อเจรจาเรื่องการชดใช้เยียวยาความเสียหายแก่กัน โดยพนักงานคุมประพฤติได้นำตัวผู้กระทำความผิดไปพบผู้เสียหายโดยตรง มีการเจรจาต่อรอง และนำไปสู่การชดใช้ค่าเสียหายจนครบถ้วนในเวลาต่อมา คดีนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเชิงสมานฉันท์ที่แพร่หลายไปทั่วโลกจนถึงปัจจุบัน¹⁸ จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและการชดใช้ความเสียหายนั้น ไม่ใช่แนวคิดใหม่ แต่เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของสังคมต่างๆ มาอย่างยาวนาน เพียงแต่ในยุคสมัยที่รัฐให้ความสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมและการคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำความผิด ส่งผลให้สิทธิและความสำคัญของผู้เสียหายถูกละเลยไป อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมและการให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้ง จึงนำไปสู่การพัฒนาและฟื้นฟูวิธีการระงับข้อพิพาททางอาญาเชิงสมานฉันท์ให้กลับมา

สำหรับประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานทางกฎหมายที่ระบุอย่างชัดเจนว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่ตามประวัติศาสตร์ของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัย จะเห็นได้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้มีวิวัฒนาการมายาวนานแล้ว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในอดีตไม่ได้เกิดขึ้นจากการใช้กฎหมายเป็นหลัก แต่เป็นการใช้ประเพณีขนบธรรมเนียมและค่านิยมของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคม โดยเริ่มต้นจากสังคมหน่วยที่เล็กที่สุด คือ ครอบครัว และขยายไปสู่ระดับชุมชนและหมู่บ้าน ซึ่งผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์เป็นผู้ไกล่เกลี่ย และตั้งแต่สมัยล้านนาไทยและสมัยสุโขทัย วัดกับวังมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนไทย ดังนั้น กษัตริย์และพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่ผู้คนในสังคมไทยในสมัยโบราณ¹⁹ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย จนได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกฎหมายไทย ในฐานะที่เป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการระงับข้อพิพาททางเลือก ปัจจุบันการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา โดยมีเป้าหมายเพื่อลด

¹⁷ จูฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, รายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน ‘อำนาจ’ แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), หน้า 61-65.

¹⁸ Howard Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice* (Pennsylvania: Herald Press, 1990), p. 158-159.

¹⁹ สุภัทรา กรอุไร, เรื่องเดิม, หน้า 128.

ปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลและเร่งรัดกระบวนการยุติธรรมให้รวดเร็วยิ่งขึ้น แต่หัวใจสำคัญที่สุดคือ การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการหาทางออกที่พึงพอใจร่วมกัน เพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ และสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา กฎหมายกำหนดให้สามารถดำเนินการได้โดยหน่วยงานต่าง ๆ เช่น โดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพนักงานสอบสวนในชั้นสอบสวน โดยศาล ดังนี้

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เป็นการไกล่เกลี่ยคดีอาญาก่อนฟ้องคดีอีกรูปแบบหนึ่งของประเทศไทย โดยมีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนขึ้นมา เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนหรือเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม กระบวนการนี้ยังถือเป็นทางเลือกที่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้ร่วมกันหาทางออกและเยียวยาปัญหาความขัดแย้ง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยช่วยในการเจรจา เสนอแนะแนวทางแก้ไข แต่จะไม่มีอำนาจตัดสินหรือชี้ขาดข้อพิพาทนั้น โดยตรง ทั้งนี้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาบางประเภทตามที่กฎหมายกำหนดไว้²⁰

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาโดยพนักงานสอบสวน เป็นกระบวนการยุติข้อพิพาทคดีอาญาที่เกิดขึ้นในชั้นสอบสวน ก่อนที่คดีจะถูกส่งฟ้องศาล ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พนักงานสอบสวนคือผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินการไกล่เกลี่ย สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเอง หรือแต่งตั้งบุคคลอื่นมาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยก็ได้ โดยประเภทคดีอาญาที่สามารถไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวนไว้ 3 ประเภท คือ ความผิดอันยอมความได้, ความผิดลหุโทษ (ความผิดเล็กน้อย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390-395 และ 397) และความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี (ตามที่ระบุไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัติฯ เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย มาตรา 295)

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาโดยศาล เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายหลังที่ได้มีการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายที่ให้อำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นศาล คือ ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 โดยประเภทคดีอาญาที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาลได้นั้น มี 2 ประเภท คือ คดีอาญาซึ่งมีความผิดอันยอมความได้ และคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง

ดังนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาของประเทศไทยนั้น ถูกนำมาใช้ในทุกระดับของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ครอบคลุมตั้งแต่ช่วงก่อนการฟ้องคดี เช่น การไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน หรือโดยพนักงานสอบสวน ไปจนถึงภายหลังการฟ้องคดีซึ่ง

²⁰เอมปวีร์ ชะเอมวัลย์, ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องภาคประชาชน [Online], Available URL: http://www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6424011276/1707720137a4b5477f1944334b333af06d32b7a66d_abstract.pdf, 2567 (กุมภาพันธ์, 9).

ดำเนินการโดยศาล ทั้งนี้ รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ ตลอดจนประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามที่กฎหมายแต่ละฉบับกำหนดอำนาจไว้

4.3 ความเป็นมาของคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

4.3.1 ยุคกลาง

ในประวัติศาสตร์กฎหมายอังกฤษยุคกลาง ระบบการดำเนินตั้งอยู่บนระบบการร้องทุกข์ของผู้เสียหาย ซึ่งผู้เสียหายหรือครอบครัวเป็นผู้กล่าวโทษและดำเนินคดีด้วยตนเอง แนวคิดนี้สะท้อนความเข้าใจดั้งเดิมว่าการกระทำผิดเป็นความผิดต่อบุคคลมากกว่าจะเป็นความผิดต่อรัฐหรือสังคม ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป การที่ประชาชนเป็นโจทก์ในคดีอาญาเองไม่อาจครอบคลุมได้ รัฐจึงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้ฟ้องร้องแทนประชาชนในคดีอาญาที่มีความร้ายแรง ซึ่งเป็นรากฐานของแนวคิดที่ว่า ความผิดอาญาเป็นความผิดต่อสาธารณะ (offence against society / the state) การเปลี่ยนผ่านนี้สำคัญต่อแนวคิดที่ว่า เมื่อคดีอาญาเป็นความผิดที่รัฐต้องดำเนินการแล้ว จึงมีเหตุผลที่ว่าไม่อาจยอมความได้โดยเพียงความสมัครใจของผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด เพราะว่องค์ประกอบของความผิดนั้นไม่ได้เป็นเพียงความเสียหายของผู้เสียหายโดยตรงเท่านั้น แต่มีองค์ประกอบแห่งสังคมและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ต่อมาจนกระทั่งในศตวรรษที่ 16-17 คดีอาญาไม่ได้มีผู้ฟ้องร้องมีอาชีพ และผู้ถูกกล่าวหา มักไม่มีทนายความในชั้นอาญา ซึ่งสะท้อนว่าโครงสร้างของกระบวนการยังไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิของจำเลยและการเป็นกลางของอำนาจรัฐอย่างชัดเจน²¹ ดังนั้น ในยุคกลาง จึงยังไม่มีแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ไว้โดยตรง ความผิดอาญาที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเป็นเรื่องระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด แต่เมื่อรัฐมีบทบาทมากขึ้น แนวคิดคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ก็เริ่มก่อตัวขึ้น

4.3.2 ยุคสมัยใหม่

เมื่อเข้าสู่ช่วงศตวรรษที่ 20-21 หลายระบบกฎหมายทั่วโลกได้พัฒนาการจำแนกคดีอาญาเป็น คดีอาญาอันยอมความได้ (compoundable/offences permitting settlement) กับ คดีอาญาอันยอมความไม่ได้ (non-compoundable/offences not permitting settlement) โดยมีเกณฑ์พิจารณาว่าเป็นคดีที่มีองค์ประกอบถึงความผิดร้ายแรงต่อสังคมหรือไม่ เช่น ในระบบกฎหมายของประเทศสิงคโปร์ Lim & Yap ได้กล่าวไว้ว่า แม้ระบบ composition จะมีมากกว่าในอดีต แต่ก็มิใช่ว่าหากความผิดนั้นเป็นเรื่องที่กระทบต่อสาธารณะหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะแล้ว จะไม่สามารถยอมความได้โดยง่าย เพราะไม่ใช่เรื่องส่วนตัวที่คู่กรณีจะตกลงกันเองได้²² ในระบบกฎหมายของประเทศอินเดีย Megha Bindal ได้กล่าว

²¹John H. Langbein, "The Origins of Public Prosecution at Common Law," *The American Journal of Legal History* 17 (1973): 313-315.

²²Ryan David Lim and Selene Yap, "Composition: Legal and Theoretical Foundations," *Singapore Academy of Law Journal* 27, 2 (2015): 467.

ว่า เหตุผลหนึ่งที่แยกความผิดอันยอมความได้ออกจากความผิดอันยอมความไม่ได้ เพราะลักษณะของความผิดนั้นมีความร้ายแรงและเป็นอาชญากรรมมากซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งบุคคลและสังคม²³

ด้วยเหตุนี้ ในยุคสมัยใหม่ แนวคิดเรื่องคดีอาญาที่ยอมความไม่ได้ ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า ความผิดบางประเภท ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย แต่ถือเป็นอาชญากรรมต่อสังคม (Public Wrong) ซึ่งระบบกฎหมายไทยได้รับอิทธิพลจากกฎหมายตะวันตกอย่างมาก โดยเฉพาะจากระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษ และระบบกฎหมายของยุโรป ผ่านกระบวนการปฏิรูประบบกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสากลและยุคธรรมสมัยใหม่ แนวคิดเรื่องคดีอาญาเป็นความผิดต่อรัฐที่ได้รับการยอมรับในช่วงนี้ โดยมีการกำหนดให้ รัฐเป็นผู้มีอำนาจดำเนินคดีอาญาแทนประชาชน ผ่านองค์กรของรัฐ²⁴

5. แนวคิดและหลักการ เกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

5.1 แนวคิดที่เกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทในคดีอาญา

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีแนวคิดพื้นฐานจากแนวคิดการระงับข้อพิพาทเชิงสมานฉันท์ ซึ่งมุ่งเน้นเปิดพื้นที่ให้ผู้กระทำความผิด ได้สื่อสารและทบทวนสิ่งที่ทำลงไป เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้และสำนึกรับผิดชอบต่อผู้เสียหายอย่างแท้จริงและแสดงความรับผิดชอบ โดยการชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ไม่ว่าจะเป็นการจ่ายเงินค่าเสียหาย การขอโทษผู้เสียหาย หรือการกระทำอื่นใด ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน และไม่ก่อให้เกิดข้อพิพาทระหว่างกันอีก ซึ่งเป็นปัญหาที่จะนำไปสู่การกระทำความผิดซ้ำ²⁵

แนวคิดการเยียวยาผู้เสียหาย ในอดีตกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสนักมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้กระทำความผิด โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพิสูจน์ความผิดของจำเลยและกำหนดบทลงโทษให้เหมาะสม โดยไม่ได้ให้ความสำคัญผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำความผิด อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีการให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายเพิ่มขึ้น

²³Megha Bindal, **A Concise Study of Non-Compoundable Offences** [Online], Available URL: <https://www.lawyersclubindia.com/articles/a-concise-study-of-non-compoundable-offences-14247.asp>, 2024 (March, 28).

²⁴Apirat Petchsiri, "A Short History of Thai Criminal Law Since the Nineteenth Century," **Malaya Law Review** 28, 1 (July 1986): 134.

²⁵John Braithwaite, "Principles of Restorative Justice" in Andrew von Hirsch, Julian V. Roberts, Anthony Bottoms, **Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms** (Oxford: Hart Publishing, 2003), pp.12.

อย่างมาก ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีของศาลต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับ รวมถึงความพึงพอใจของผู้เสียหายต่อการชดเชยค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เสียหายคือบุคคลที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอื่น ๆ ที่กฎหมายรับรอง การชดเชยเยียวยาจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญ²⁶ จากแนวคิดที่มุ่งเน้นการเยียวยาผู้เสียหายนี้ นำไปสู่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้มั่นใจได้ว่า ผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยและเยียวยาความเสียหายอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

5.2 หลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา

หลักการสนับสนุนผู้เสียหาย โดยให้พื้นที่ในการส่งเสียง รับฟังเรื่องราว และส่งเสริมให้พวกเขาได้แสดงถึงความต้องการและความปรารถนาของตน และช่วยให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหา รวมถึงเสนอความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ผู้เสียหาย²⁷

หลักการฟื้นฟูความสัมพันธ์ การเยียวยาความสัมพันธ์บางส่วนที่ถูกทำลายลงเนื่องจากการกระทำผิดของผู้กระทำผิด โดยการสร้างข้อตกลงว่าทุกฝ่ายจะร่วมกันแก้ปัญหาอย่างไรให้ดีที่สุด การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมองว่าการสร้างสันติภาพ การระงับข้อพิพาท การฟื้นฟูคืนความสัมพันธ์ และการสมานฉันท์เป็นวิธีการสำคัญในการอำนวยความยุติธรรม ซึ่งสนับสนุนทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด พร้อมกับรักษาผลประโยชน์ด้านความปลอดภัยสาธารณะแก่ชุมชนในวงกว้าง²⁸

หลักการสร้างความรับผิดชอบเพื่อการเยียวยา การสนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องยอมรับและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยเฉพาะผู้กระทำผิดที่ต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมและผลที่ตามมาจากการกระทำผิดนั้น ซึ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหายและป้องกันการกระทำผิดซ้ำในอนาคต ดังนั้น เมื่อผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบแล้ว ผู้กระทำผิดจะเข้าสู่กระบวนการปรับปรุงตนเองให้เป็นคนดีและฟื้นฟูความสัมพันธ์กับชุมชน ความสำเร็จของกระบวนการนี้จึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่ต้องทำหน้าที่ของตนและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบรรลุผล²⁹

หลักการมุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมุ่งเน้นไปที่ความสมานฉันท์แทนที่จะให้ความสำคัญกับการลงโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมาย สิ่งสำคัญคือการใส่ใจต่อผลกระทบที่

²⁶ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, *วรรณกรรมปริทัศน์เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), หน้า 20.

²⁷ สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, *คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ฉบับปรับปรุงครั้งที่สอง*, แปลโดย สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, 2564), หน้า 6.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

²⁹ เรื่องเดียวกัน

เกิดขึ้นจริงกับผู้เสียหายและชุมชน แม้ว่ากระบวนการนี้จะมีผลพลอยได้ในการช่วยลดปัญหาการใช้โทษจำคุกมากเกินไป แต่เป้าหมายที่แท้จริงคือ การสร้างความสมานฉันท์เพื่อป้องกันความเสียหายในอนาคต และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้ชดเชยในสิ่งที่ตนทำลงไปและฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้กลับมาดีดังเดิม

หลักการป้องกันการกระทำผิดซ้ำและการกลับคืนสู่สังคม ทั้งผู้เสียหายและชุมชนต่างมีความคาดหวังว่า ผู้กระทำความผิดจะรู้สึกสำนึกผิด ชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น และที่สำคัญที่สุดคือ จะไม่กลับไปก่อเหตุซ้ำอีกในอนาคต ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในข้อตกลงของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงต้องมีคำมั่นสัญญาจากผู้กระทำความผิดว่าจะไม่กระทำความผิดอีกและจะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งครอบครัวของผู้กระทำความผิด คนในชุมชน และหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ต้องเข้ามาสนับสนุนกระบวนการปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดนี้ด้วย³⁰

5.3 หลักการของกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

5.3.1 เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ รัฐมีอำนาจชัดเจนที่จะดำเนินคดีไปจนถึงการพิจารณาของศาล แม้ว่าอาจมีความเสียหายส่วนบุคคลก็ตาม แต่ลักษณะของความผิดนั้นถือว่าเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมมากกว่า การดำเนินคดีและการลงโทษจึงมีจุดมุ่งหมายมากกว่าการแก้ไขเพียงความเสียหายในระดับบุคคล ทฤษฎีทางอาญาได้ระบุไว้ว่าหนึ่งในบทบาทของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ การรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยสาธารณะและความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในประเภทที่เหมาะสมสามารถช่วยลดปริมาณคดีเข้าสู่ศาล ลดภาระของระบบยุติธรรม และส่งเสริมให้คู่กรณีเจรจาโดยสันติวิธี³¹ ซึ่งสำหรับคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ แนวทางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังมีข้อจำกัด เนื่องจากสังคมยกสถานะของความผิดนั้นให้เป็นเรื่องของประโยชน์สาธารณะเหนือกว่าผลประโยชน์ของผู้เสียหายโดยตรง

5.3.2 เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำ ในกรณีของคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ แนวทางการลงโทษและการบังคับใช้กฎหมายมีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับบทเรียนที่ชัดเจนว่าสังคมไม่ยอมรับพฤติกรรมนั้น และย่อมมีผลให้เกิดการเลือกเส้นทางที่เลี้ยวไม่ได้ว่าหากกระทำความผิด จะถูกนำมาฟ้องร้องดำเนินคดี³² กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงพยายามสร้างความกลัวในการถูกจับกุมและถูกลงโทษ เพื่อให้เกิดผลป้องกันทั่วไป และในกรณีของผู้ถูกลงโทษแล้ว ก็มีบทบาทของการปรับฟื้นฟูพฤติกรรมเพื่อป้องกันการกลับมาทำผิดอีก³³

³⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³¹สำนักงานกิจการยุติธรรม, **EP.10 การไกล่เกลี่ย “คดีอาญา”** [Online], Available URL: <https://justicechannel.org/listen/5-minute-podcast-law/ep-10-mediation-criminal>, 2566 (พฤศจิกายน, 14).

³²ปรีชา กลัดสวัสดิ์ และอชิรญาณ์ กลัดสวัสดิ์, “แนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย,” **วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ** 12, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2567): 179.

³³สำนักงานอัยการสูงสุด, “ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญา ในชั้นพนักงานอัยการ,” 1 กรกฎาคม 2555.

5.3.3 การสร้างความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อกระบวนการยุติธรรม เพราะระบบยุติธรรมทางอาญาเมื่อได้รับการยอมรับจากสาธารณะ จะเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเคารพกระบวนการ ซึ่งในประเทศไทยมีการวิเคราะห์ว่าการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงหลักการความเสมอภาคตามกฎหมาย³⁴ ในบริบทของคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ระบบยุติธรรมจะต้องแสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในขอบเขตที่เหมาะสม เพื่อให้ประชาชนมั่นใจว่า แม้จะถูกดำเนินคดี สังคมก็ยังให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาปกป้องตนเองภายใต้กฎหมาย³⁵

6. กฎหมายของประเทศไทย

ปัจจุบัน ระบบกฎหมายไทยยังไม่มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่กำหนดกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ไว้โดยเฉพาะ แม้จะมีพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เป็นกฎหมายกลางว่าด้วยการระงับข้อพิพาททางเลือก แต่กฎหมายดังกล่าวจำกัดขอบเขตการบังคับใช้เฉพาะการไต่ถามนอกศาล และครอบคลุมเพียงคดีอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษบางประเภท และคดีบางลักษณะในชั้นสอบสวนเท่านั้น จึงไม่อาจนำมาปรับใช้กับการไต่ถามคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ในชั้นศาลได้อย่างเป็นระบบ

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดขอบเขตประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทไว้เป็นการเฉพาะ โดยแบ่งกลไกการดำเนินการออกเป็นการไต่ถามโดยหน่วยงานของรัฐ การไต่ถามในชั้นการสอบสวน และการไต่ถามภาคประชาชน ซึ่งโดยหลักแล้วเปิดให้ดำเนินการได้ในคดีความผิดอันยอมความได้ และความผิดลหุโทษตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ ในชั้นการสอบสวนกฎหมายได้ขยายขอบเขตให้สามารถไต่ถามในความผิดที่ยอมความไม่ได้บางฐานที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ อันสะท้อนแนวคิดการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาบางประเภท อย่างไรก็ตาม ขอบเขตดังกล่าวยังคงจำกัดอยู่เพียงในชั้นก่อนฟ้องคดี และไม่ครอบคลุมถึงการไต่ถามในชั้นศาล

สำหรับการไต่ถามข้อพิพาทในคดีอาญาโดยศาลนั้น ปัจจุบันอาศัยการบังคับใช้ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 รวมถึงข้อกำหนดของ

³⁴อริยพร โพธิ์ใส, สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมของประชาชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2564), หน้า 143 - 145.

³⁵สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง นิติเศรษฐศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2557.

ประธานศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดให้ศาลสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยได้เฉพาะคดีความผิดอันยอมความได้ และคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องกันเองเท่านั้น ระเบียบดังกล่าวมีสถานะเป็นเพียงข้อกำหนดภายในขององค์กรศาล มิใช่กฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ยังขาดหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่ชัดเจน

ในด้านกระบวนการไกล่เกลี่ย พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้วางกรอบขั้นตอนสำคัญไว้ตั้งแต่การเริ่มต้นกระบวนการโดยอาศัยความสมัครใจของกลุ่ม การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยจากบัญชีที่หน่วยงานจัดทำขึ้น ไปจนถึงการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยยึดหลักความเป็นกลาง ความลับ และความรวดเร็ว พร้อมทั้งกำหนดหลักห้ามนำข้อเท็จจริงหรือถ้อยคำที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยไปใช้เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาอื่น ยกเว้นเพื่อการบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท แม้กระบวนการดังกล่าวจะมีความชัดเจนและเป็นระบบ แต่กลับไม่สามารถนำมาบังคับใช้กับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นศาลได้โดยตรง

ในส่วนของผลทางกฎหมาย พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้กรณีการไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ ข้อตกลงระงับข้อพิพาทมีผลทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด และสามารถบังคับตามข้อตกลงได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวใช้บังคับเฉพาะการไกล่เกลี่ยนอกศาลและในชั้นสอบสวนเท่านั้น ขณะที่การไกล่เกลี่ยในชั้นศาลตามระเบียบศาลยุติธรรมยังคงมุ่งเน้นผลในการยุติคดีเฉพาะความผิดอันยอมความได้ และมีได้กำหนดให้ผลของการไกล่เกลี่ยมีผลผูกพันศาลในการใช้ดุลพินิจพิพากษาคดี

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ย่อมเห็นได้ว่า แม้แนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาจะได้รับการยอมรับและนำมาใช้ในระบบกฎหมายไทยแล้วในระดับหนึ่ง แต่ยังปรากฏช่องว่างทางกฎหมายอย่างชัดเจนในกรณีคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ โดยเฉพาะในชั้นศาล กล่าวคือ ยังไม่มีกฎหมายใดรองรับโดยตรงว่า หากมีการไกล่เกลี่ยจนเป็นผลสำเร็จและมีการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายแล้ว ศาลจะสามารถนำผลของการไกล่เกลี่ยดังกล่าวมาใช้ประกอบการใช้ดุลพินิจเพื่อบรรเทาโทษแก่จำเลยได้หรือไม่ ปัญหานี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาเพื่อพัฒนารอบทางกฎหมายให้สอดคล้องกับแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มความทุกข์ฝ่ายอย่างเหมาะสม

7. กฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศนิวซีแลนด์มีระบบไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นศาลที่เป็นรูปธรรมและมีกฎหมายรองรับชัดเจน ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) ซึ่งเปิดให้คดีอาญาหลายประเภทรวมถึงความผิดอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่าจำเลยต้องรับสารภาพเพื่อให้เกิดการยอมรับผิดและเยียวยาความเสียหายได้จริง และระบบไกล่เกลี่ยของประเทศนิวซีแลนด์มีขั้นตอนเป็นระบบ ตั้งแต่การคัดกรองความเหมาะสม การ

ประสานงานโดยองค์กรเฉพาะ ไปจนถึงการจัดทำรายงานเสนอศาลเพื่อประกอบการกำหนดโทษ ประเทศนิวซีแลนด์จึงเป็นตัวอย่างของประเทศที่นำแนวคิด กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์กับคดีอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนากฎหมายไทยต่อไป

ในการนำคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาในชั้นศาลของประเทศนิวซีแลนด์ พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) ได้กำหนดลักษณะของคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้กระบวนการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่ให้เป็นการจัดขวางการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามปกติ โดยปัจจัยในการพิจารณาประเภทคดีที่สมควรเข้าสู่กระบวนการนั้น ประกอบไปด้วยรูปแบบและประเภทของการกระทำความผิด ความประสงค์ของผู้เสียหายและจำเลยที่จะเข้าร่วมกระบวนการ และความเหมาะสมของผู้เข้าร่วมซึ่งได้แก่ความมีวุฒิภาวะและความสามารถในการเข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและโดยความสมัครใจ ซึ่งคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการนี้ ได้แก่³⁶

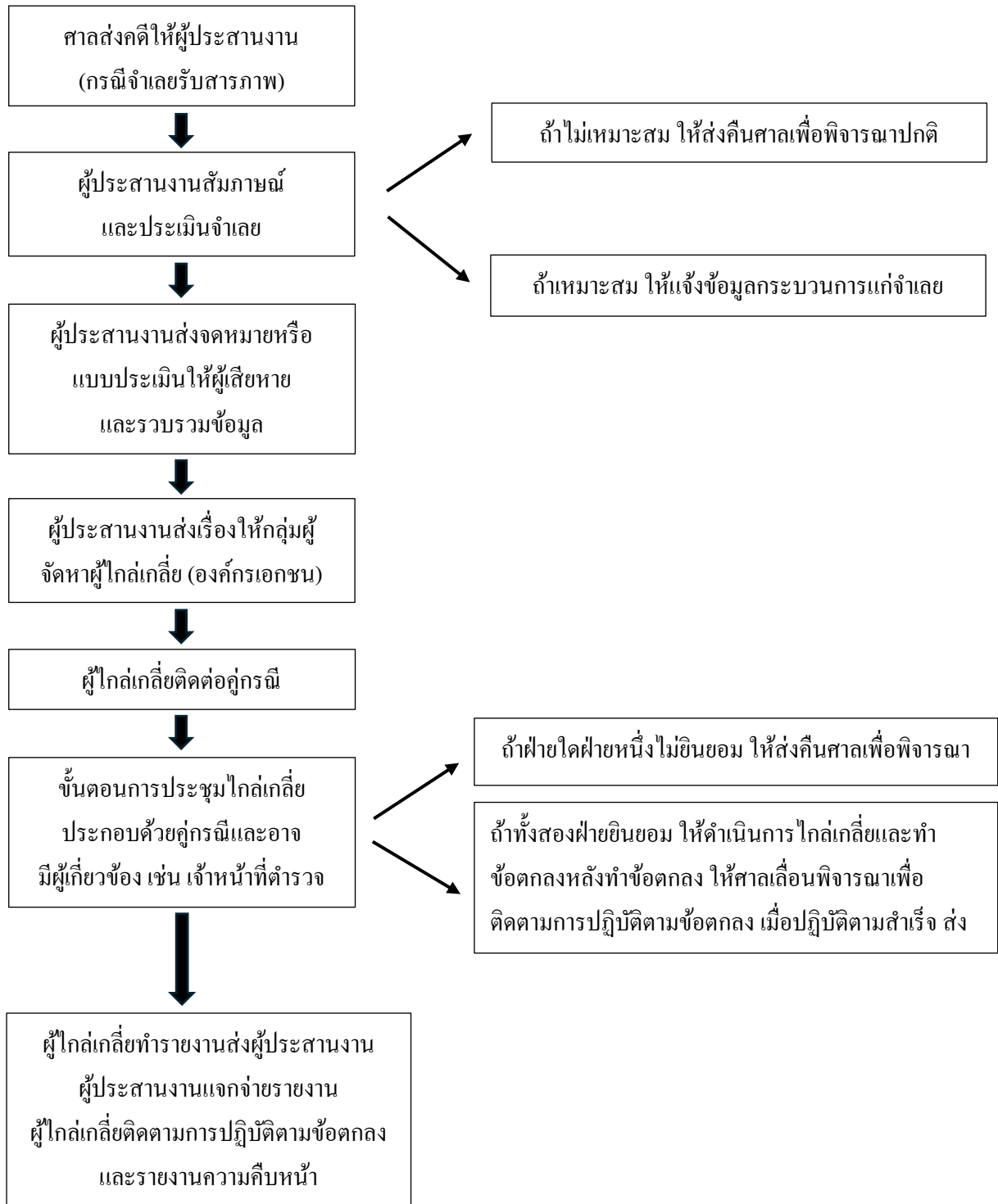
1. คดีที่อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาล District Court
2. คดีที่จำเลยให้การรับสารภาพ
3. คดีที่ยังไม่มีการกำหนดวันสืบพยาน
4. คดีความผิดตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ที่มีโทษจำคุกขั้นสูงตั้งแต่ 2

ปีขึ้นไป

ภายหลังจากที่จำเลยถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิด จะมีกระบวนการอยู่ 3 รูปแบบ คือ ศาลพิจารณาและพิพากษาไปโดยวิธีปกติ หรือศาลพิจารณาและพิพากษาโดยอาศัยรายงานที่ได้รับจากการคุมประพฤติหรือนักจิตวิทยา และศาลจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดังต่อไปนี้

---

³⁶Crime and Justice Research Centre, **Evaluation of the Court-Referred Restorative Justice Pilot: Case Studies** (New Zealand: The Ministry of Justice, 2005), p. 41; Ministry of Justice, **Restorative Justice in New Zealand Best Practice**, (New Zealand: The Ministry of Justice, 2004), p.19.

ในส่วนของผลของการไถ่เกลี้ยข้อพิพาท ประเทศนิวซีแลนด์ได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบการไถ่เกลี้ยข้อพิพาทมาใช้ในชั้นศาลเพื่อประโยชน์ในการกำหนดความผิดและกำหนดโทษ รวมถึงการรอลงโทษโดยมีเงื่อนไขให้ปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) กำหนดให้ศาลต้องนำผลของการไถ่เกลี้ยข้อพิพาทที่

เป็นผลสำเร็จ เช่น การที่ผู้กระทำผิดได้แสดงความสำนึกผิด ชดใช้เยียวยาความเสียหาย มาใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อกำหนดโทษเป็นเหตุบรรเทาโทษให้แก่จำเลย³⁷ กำหนดจำนวนค่าเสียหายที่ผู้กระทำความผิดต้องชดใช้³⁸ กำหนดมาตรการอื่นแทนการลงโทษจำคุก³⁹ หรือใช้ในพิพากษายกฟ้องโดยมีเงื่อนไข หรือการรอกการลงโทษโดยมีเงื่อนไข⁴⁰ แล้วแต่กรณี

ทั้งนี้ ศาลอาจใช้ดุลยพินิจในการเลื่อนการพิพากษาคดีออกไปหรือรอกการบังคับโทษได้จนกว่าจะปฏิบัติตามข้อตกลงการไต่ถามข้อพิพาทครบถ้วน⁴¹ เนื่องจากการไต่ถามข้อพิพาทต้องอาศัยระยะเวลาในการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งตกลงอันเป็นที่พึงพอใจแก่คู่กรณีทุกฝ่ายหรือเพื่อปฏิบัติตามข้อตกลงรวมทั้งได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลงด้วย โดยจัดให้มีคณะกรรมการติดตามผลซึ่งเป็นบุคคลที่มีอำนาจร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งเรียกตัวผู้กระทำความผิดมาเพื่อรับโทษตามคำพิพากษา ในกรณีที่มีการผิดเงื่อนไขหรือฝ่าฝืนข้อตกลง⁴²

ผลลัพธ์เหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ การไต่ถามข้อพิพาทก็ยังมีบทบาทสำคัญในการบรรเทาผลร้ายแห่งคดีและอาจนำไปสู่การกำหนดโทษที่เหมาะสมยิ่งขึ้นแก่ผู้กระทำความผิดได้ นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าวยังนำมาใช้กับผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการพักการลงโทษ ค.ศ. 2002 (The Parole Act 2002) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายและชุมชน ก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัวและกลับไปใช้ชีวิตปกติในสังคม

8. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทโดยศาล ในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้

8.1 ปัญหาเกี่ยวกับประเภทคดีที่สามารถไต่ถามข้อพิพาทได้

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดขอบเขตของคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทไว้จำกัดเพียงความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษบางประเภท และความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ อีกทั้งยังมีบทบัญญัติยกเว้น

³⁷The sentencing Act 2002, section 8 (j).

³⁸The sentencing Act 2002, section 32 (6).

³⁹The sentencing Act 2002, section 10.

⁴⁰The sentencing Act 2002, section 8 (j).

⁴¹The sentencing Act 2002, section 24 (a).

⁴²ณรงค์ ใจหาญ, ปกป้อง ศรีสนิท และผ่องศรี เวสารัช, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างคุณธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม” (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 82.

ไม่ให้นำกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับแก่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ส่งผลให้เมื่อคดีอาญาเข้าสู่ศาลแล้ว การไต่ถามข้อพิพาทต้องอาศัยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 ซึ่งมีสถานะเป็นเพียงกฎเกณฑ์ภายในของฝ่ายตุลาการ มิใช่กฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ และยังจำกัดขอบเขตคดีที่สามารถไต่ถามข้อพิพาทได้ไว้เพียงคดีความผิดอันยอมความได้และคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องตนเองเท่านั้น

ผลจากโครงสร้างทางกฎหมายดังกล่าวทำให้คดีอาญานับเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทในชั้นศาลได้ แม้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดจะมีความประสงค์ร่วมกันในการเจรจาเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายและบรรเทาผลร้ายแห่งคดีก็ตาม ข้อจำกัดนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างทางกฎหมายที่สำคัญ เนื่องจากในทางทฤษฎี การไต่ถามข้อพิพาทมิได้เป็นกระบวนการระงับคดีโดยเด็ดขาด หากแต่เป็นกลไกทางเลือกของกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการเยียวยาความเสียหายและฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งควรสามารถนำมาใช้ได้ ในคดีอาญาทุกประเภท โดยเฉพาะคดีที่มีผลกระทบทางจิตใจหรือความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น คดีทำร้ายร่างกายสาหัส หรือคดีประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย

ในมุมมองนี้ การที่กฎหมายไทยจำกัดการไต่ถามข้อพิพาทไว้เฉพาะคดีที่ยอมความได้ ย่อมเป็นการจำกัดสิทธิของทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดในการเลือกแนวทางยุติข้อพิพาทด้วยความสมัครใจ และอาจถือได้ว่าไม่สอดคล้องกับหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการไต่ถามข้อพิพาทในระดับสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการให้อภัยและการคืนดีซึ่งเป็นหัวใจของการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ กลับถูกจำกัดโดยกรอบกฎหมายที่เน้นการแบ่งประเภทคดีมากกว่าการพิจารณาความต้องการและสภาพความสัมพันธ์ของคู่กรณี

นอกจากนี้ การจำกัดขอบเขตประเภทคดียังขัดกับหลักการมีส่วนร่วมของผู้เสียหาย เนื่องจากผู้เสียหายไม่อาจเลือกได้ว่าต้องการให้คดีเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทหรือไม่ ทั้งที่ในหลายกรณี การเยียวยาทางจิตใจและสังคมอาจเกิดขึ้นจากการเผชิญหน้า การขอโทษ และการให้อภัย มากกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยศาลเพียงอย่างเดียว ข้อจำกัดดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียในระบบยุติธรรมหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการลดโอกาสในการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาร้ายแรง การเพิ่มภาระของศาล และการเพิ่มจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ ทั้งที่บางคดีอาจยุติได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้โทษจำคุก

เมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ จะเห็นแนวทางที่แตกต่างอย่างชัดเจน โดยนิวซีแลนด์เปิดโอกาสให้คดีอาญานับเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้สามารถเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทได้ โดยกำหนดเงื่อนไขหลักเพียงว่าจำเลยต้องยอมรับผิด และผู้เสียหายยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ให้ความสำคัญกับความสมัครใจและความพร้อมของคู่กรณีมากกว่าประเภทของคดี ภายใต้พระราชบัญญัติความผิดอาญา ค.ศ. 1961 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษา

ลงโทษ ค.ศ. 2002 ศาลมีอำนาจส่งคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ หากเห็นว่าคดีมีศักยภาพในการเยียวยาผู้เสียหายและฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

นอกจากนี้ นิเวศแลนด์ยังจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกลไกกลางที่มีผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างเป็นระบบ และเมื่อการไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ ศาลสามารถนำผลดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาโทษ เช่น การลดโทษจำคุกหรือการใช้มาตรการฟื้นฟูแทนการลงโทษทางอาญา แนวทางนี้สะท้อนให้เห็นว่านิเวศแลนด์ให้คุณค่ากับการเยียวยา ความรับผิดชอบ และความสมัครใจของกลุ่มมากกว่าการจำกัดคดีตามลักษณะทางกฎหมาย

ดังนั้น การขยายขอบเขตให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ จึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อการพัฒนาระบบยุติธรรมไทยให้สอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และเป็นการยกระดับกระบวนการยุติธรรมจากการมุ่งลงโทษไปสู่การเยียวยาและฟื้นฟูอย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ตามกฎหมายของประเทศไทยและประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศ	ไทย	นิวซีแลนด์
ประเภทคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้	<p>1. ความผิดอันยอมความได้</p> <p>2. ความผิดลหุโทษ</p> <p>ตาม ป.อ. มาตรา 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397 และความผิดลหุโทษอื่น</p> <p>ที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา</p> <p>3. ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี ตามบัญชีท้ายพ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 คือ ความผิดตาม ป.อ. มาตรา 294 วรรคหนึ่ง, 295, 296, 299 วรรคหนึ่ง, 300, 334</p>	<p>1. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีโทษจำคุกขั้นสูงตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป</p> <p>2. ความผิดอื่นๆ ตาม พ.ร.บ. ความผิดอาญา ค.ศ. 1961 ที่มีโทษจำคุกขั้นสูงไม่ต่ำกว่า 2 ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน 7 ปี เว้นแต่ความผิดต่อกระบวนการยุติธรรม ความผิดเกี่ยวกับการบุกรุกเกษตรสถาน ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและความผิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว</p> <p>3. ความผิดต่อร่างกาย รวมถึงความผิดที่มีโทษจำคุกขั้นสูงเพียง 1 ปี</p> <p>4. ความผิด ตาม พ.ร.บ. การขนส่งทางบก ค.ศ. 1998</p> <p>5. ความผิดฐานคุกคามในทางอาญา ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดเป็นการคุกคาม ค.ศ. 1997</p> <p>6. ความผิดฐานพกพาอาวุธปืน ความผิดฐานมีอาวุธปืนหรือพกพาไปในทางสาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาต ความผิดฐานใช้อาวุธปืนโดยประมาทและปล่อยอาวุธปืนไว้ในที่อันอาจเกิดอันตราย ตาม พ.ร.บ. อาวุธปืน ค.ศ. 1983</p>

8.2 ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่มีกำหนดไว้

แม้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะเป็นกฎหมายหลักที่กำหนดกรอบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งทางแพ่งและทางอาญา แต่กฎหมายดังกล่าวยังมีได้บัญญัติกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญาไว้โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ขณะที่ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 มีสถานะเพียงระเบียบภายในของศาล มิใช่กฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ จึงไม่อาจสร้างผลผูกพันทางกฎหมายหรือรับรองสิทธิของคู่กรณีได้อย่างเต็มรูปแบบ

การขาดบทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดขั้นตอนและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ศาลและผู้เกี่ยวข้องขาดแนวทางปฏิบัติที่แน่นอนทั้งในด้านขั้นตอน วิธีการ บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย และการกำหนดผู้มีอำนาจดำเนินการ ศาลแต่ละแห่งจึงต้องอาศัยดุลพินิจของผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ศาลเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญสองประการ

ประการแรก คือ ปัญหาการขาดมาตรฐานเดียวกันของกระบวนการไกล่เกลี่ย เมื่อไม่มีกฎหมายกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ ศาลแต่ละแห่งย่อมมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านรูปแบบของกระบวนการและบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย บางศาลอาจให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยตนเอง ขณะที่บางศาลใช้ผู้ประนีประนอมที่ขึ้นทะเบียนหรือเจ้าหน้าที่ศาล นอกจากนี้ แนวทางการไกล่เกลี่ยยังแตกต่างกันในเชิงเนื้อหา บางแห่งมุ่งเน้นการเจรจาเรื่องตัวเลขค่าเสียหาย ขณะที่บางแห่งพยายามใช้หลักจิตวิทยาและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและความเป็นธรรมของกระบวนการ อีกทั้งยังขาดเอกสารและแบบฟอร์มมาตรฐาน เช่น แบบแสดงความยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ ข้อตกลงรักษาความลับ และสัญญาประนีประนอม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของคู่กรณี

ประการที่สอง คือ ปัญหาการขาดความเชื่อมั่นของคู่กรณี ความไม่แน่นอนของกระบวนการและการขาดหลักประกันทางกฎหมาย ทำให้คู่กรณีเกิดความกังวลต่อการเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ฝ่ายผู้เสียหายอาจหวาดระแวงว่าจะถูกกดดันให้ยอมรับการเยียวยาที่ไม่เป็นธรรม หรือถูกบีบให้ให้อภัยเพื่อให้คดียุติโดยรวดเร็ว ขณะที่ฝ่ายผู้กระทำความผิดหรือจำเลยอาจเกรงว่าข้อเท็จจริงที่เปิดเผยระหว่างการไกล่เกลี่ย ซึ่งควรเป็นความลับ อาจถูกนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีหากการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ หรืออาจถูกกดดันให้รับสารภาพ อันเป็นการกระทบต่อหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปณิกษ์ต่อตนเอง เมื่อกระบวนการขาดความเป็นกลางและหลักประกันด้านความลับ คู่กรณีย่อมมองว่าการไกล่เกลี่ยโดยศาลเป็นเพียงพิธีกรรมเพื่อลดโทษ มากกว่าจะเป็นกระบวนการแสวงหาทางออกร่วมกันอย่างแท้จริง

ตรงกันข้ามกับประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งได้กำหนดกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ไว้อย่างชัดเจนในระดับกฎหมาย ทำให้ทุกขั้นตอนมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และไม่กระทบต่ออำนาจของศาลในการตัดสินคดี ขณะเดียวกันยังคงรักษาเป้าหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้อย่างครบถ้วน โดยมีขั้นตอนตั้งแต่การเสนอให้เข้าสู่กระบวนการ การประเมินความเหมาะสมของคดี การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยมืออาชีพ การประชุมร่วมของผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และชุมชน ไปจนถึงการจัดทำรายงานผลเสนอศาลเพื่อประกอบการพิจารณาคดี

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ประเทศไทยควรปรับปรุงพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยบัญญัติกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ และให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนในการจัดตั้งหน่วยงาน ผู้ไกล่เกลี่ย และขั้นตอนที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ควรกำหนดให้ศาลสามารถส่งคดีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้เมื่อเห็นว่าคดีมีความเหมาะสมและคู่กรณีสมัครใจ จัดตั้งหน่วยไกล่เกลี่ยคดีอาญาที่มีผู้ไกล่เกลี่ยผ่านการอบรมเฉพาะด้าน และวางมาตรการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยอย่างรอบด้าน

การยกระดับกระบวนการไกล่เกลี่ยจากระเบียบภายในศาลไปสู่กฎหมายหลักของรัฐ จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คู่กรณี เพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเยียวยาฟื้นฟู และสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างแท้จริง

8.3 ปัญหาเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

แม้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะได้กำหนดกรอบเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาไว้ในหมวดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไกล่เกลี่ยโดยหน่วยงานของรัฐ การไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวน และการไกล่เกลี่ยภาคประชาชน แต่กฎหมายดังกล่าวยังมิได้บัญญัติถึงผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาลสำหรับคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ อย่างชัดเจน ส่งผลให้แม้คู่กรณีจะสามารถเจรจาไกล่เกลี่ยกันโดยสมัครใจภายใต้การกำกับดูแลของศาล ผลของการไกล่เกลี่ยนั้นกลับไม่ก่อให้เกิดผลผูกพันทางกฎหมายต่อการระงับคดีหรือการกำหนดโทษ เว้นแต่กรณีที่เป็นความผิดอันยอมความได้ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติให้คดีอาญาระงับไปตามมาตรา 39 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ผลจากข้อจำกัดดังกล่าวทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ในระบบกฎหมายไทย มีสถานะเพียงข้อตกลงทางสังคมที่ขาดผลผูกพันในทางกฎหมาย ศาลอาจใช้ดุลพินิจนำผลการเยียวยาหรือการชดเชยค่าเสียหายมาพิจารณาเป็นเหตุบรรเทาโทษได้ในบางกรณี แต่การใช้

ดุลพินิจดังกล่าวยังขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนและเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในทางกฎหมาย และลดทอนความน่าเชื่อถือของกระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา

การไม่รับรองผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ยังขัดต่อหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยตรง เนื่องจากแนวคิดของกระบวนการดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นเพียงการลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหาย การยอมรับผิด และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคม หลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าการที่ผู้กระทำความผิดแสดงความสำนึกผิดและผู้เสียหายได้รับการเยียวยาอย่างเหมาะสม ถือเป็นความยุติธรรมในตัวเอง แม้จะไม่ปรากฏในรูปของคำพิพากษาลงโทษก็ตาม ดังนั้น การที่กฎหมายไทยไม่รับรองคุณค่าทางกฎหมายของผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเท่ากับเป็นการปฏิเสธสาระสำคัญของแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างสิ้นเชิง

ในทางปฏิบัติ การขาดกฎหมายรองรับผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ศาลไม่สามารถนำผลการไกล่เกลี่ยมาใช้เป็นเหตุผลโทษได้อย่างมีมาตรฐานเดียวกัน ผู้เสียหายขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกระบวนการ เนื่องจากไม่มั่นใจว่าข้อตกลงที่ตกลงกันได้จะได้รับการบังคับใช้จริง ขณะเดียวกัน ผู้กระทำความผิดก็ไม่เห็นคุณค่าของการเยียวยาผู้เสียหาย เพราะไม่ก่อให้เกิดผลเชิงบวกในทางคดีอาญา ส่งผลให้จำนวนจํานวนมากเลือกต่อสู้คดีแทนการยอมรับผิดและเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ผลลัพธ์คือ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ของไทยกลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่ขาดพลังทางกฎหมาย

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศนิวซีแลนด์ จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ระบบกฎหมายของนิวซีแลนด์รับรองผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 ให้ศาลต้องนำผลของกระบวนการดังกล่าวมาประกอบการพิจารณากำหนดโทษอย่างเป็นทางการ หากคู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันได้ เช่น การชดเชยค่าเสียหาย การขอโทษ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม ศาลสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นเหตุผลโทษ รอการลงโทษ หรือกำหนดมาตรการฟื้นฟูแทนโทษจำคุกได้ อีกทั้งข้อตกลงไกล่เกลี่ยยังมีสถานะทางกฎหมายที่สามารถบังคับใช้ได้

จากการเปรียบเทียบดังกล่าว พบว่ากฎหมายไทยยังขาดกลไกสำคัญสามประการ ได้แก่ การรับรองผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาล การกำหนดสถานะทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย และการจัดให้มีระบบรายงานผลการไกล่เกลี่ยเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาคดี ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่กฎหมายไทยควรได้รับการปรับปรุง โดยบัญญัติให้ผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้มีผลทางกฎหมายในระดับการบรรเทาโทษหรือมาตรการทางเลือกแทนโทษจำคุก รวมถึงให้อำนาจศาลรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยเป็นคำสั่งศาลและกำหนดระบบรายงานผลอย่างเป็นทางการ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนากรอบกฎหมายเพื่อรองรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความคิดที่ยอมรับไม่ได้ มิใช่เพียงการแก้ไขกฎหมายในเชิงเทคนิค หากแต่เป็นการยกระดับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมของไทยจากระบบที่เน้นการลงโทษไปสู่ระบบที่ให้ความสำคัญกับการเยียวยา การฟื้นฟู และความสมานฉันท์ในสังคม อันจะนำไปสู่ความสมดุลระหว่างความมั่นคงของรัฐและความเป็นธรรมของมนุษย์อย่างยั่งยืน

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะ

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมของไทย โดยเฉพาะภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลดภาระคดีของศาล และเปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถยุติข้อพิพาทด้วยสันติวิธี อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการไกล่เกลี่ยมาใช้ในคดีอาญายังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านประเภทคดี กระบวนการดำเนินงาน และผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ย ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาของไทยยังไม่สามารถตอบสนองต่อแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้อย่างแท้จริง

แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และสังคม มากกว่าการลงโทษในเชิงตอบแทนเพียงอย่างเดียว ประเทศต่าง ๆ เช่น นิวซีแลนด์ ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในระบบกฎหมายอาญา โดยเปิดโอกาสให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้สามารถลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม แนวทางดังกล่าวสะท้อนว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญามีได้เป็นเพียงกลไกทางกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่มุ่งเน้นการเยียวยาผู้เสียหาย การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด และการลดภาระของรัฐในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม กรอบกฎหมายของประเทศไทยยังจำกัดขอบเขตการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน โดยพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กำหนดให้สามารถไกล่เกลี่ยได้เฉพาะความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษ และความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปี อีกทั้งยังไม่เปิดให้ใช้บังคับในชั้นศาล ส่งผลให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมรับไม่ได้ซึ่งอยู่ระหว่างการพิจารณา ไม่อาจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ แม้คู่กรณีจะมีความสมัครใจก็ตาม ข้อจำกัดดังกล่าวไม่สอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และทำให้ผู้เสียหายขาดโอกาสได้รับการเยียวยาความเสียหาย

อย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ผู้กระทำความผิดก็ไม่อาจแสดงความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตนในเชิงฟื้นฟูได้

เมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ จะเห็นได้ว่ากฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลส่งคดีอาญาเกือบทุกประเภทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยให้ความสำคัญกับความสมัครใจของคู่กรณีเป็นหลัก หากจำเลยยอมรับผิดและผู้เสียหายยินยอมเข้าร่วม ศาลสามารถนำผลการไกล่เกลี่ยมาประกอบการพิจารณาพิพากษาได้ แม้จะเป็นคดีที่อยู่ในระบบกฎหมายไทยจัดเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ แนวทางดังกล่าวสะท้อนการให้น้ำหนักกับผลลัพธ์ทางสังคมและจิตใจมากกว่าการแบ่งแยกคดีตามลักษณะทางกฎหมาย

นอกจากข้อจำกัดด้านประเภทคดีแล้ว ระบบกฎหมายไทยยังขาดกรอบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาลที่ชัดเจน โดยแม้จะมีระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 แต่ระเบียบดังกล่าวมีสถานะเป็นเพียงระเบียบภายใน มิใช่กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ จึงไม่อาจสร้างมาตรฐานกลางที่มีผลผูกพันทางกฎหมายได้ ส่งผลให้แนวทางปฏิบัติของแต่ละศาลแตกต่างกัน ทั้งในด้านผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย รูปแบบกระบวนการ และมาตรการคุ้มครองสิทธิของคู่กรณี ความไม่เป็นเอกภาพดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพของกระบวนการ และกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล

อีกประเด็นสำคัญคือ ผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ซึ่งปัจจุบันยังไม่มียกเว้นข้อบัญญัติรองรับอย่างชัดเจน แม้คู่กรณีจะสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้สำเร็จและมีการเยียวยาความเสียหายครบถ้วนแล้ว ผลดังกล่าวก็ไม่ก่อให้เกิดผลในการระงับคดีหรือเป็นเหตุบรรเทาโทษโดยตรง ศาลยังคงต้องพิจารณาคดีโดยอาศัยพยานหลักฐานตามกรอบกฎหมายอาญาเป็นหลัก โดยไม่สามารถนำผลแห่งการเยียวยาที่เกิดขึ้นจริงมาประกอบการใช้ดุลพินิจได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่นนี้ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขาดแรงจูงใจทางกฎหมาย และไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสมานฉันท์ได้อย่างเต็มที่ ตรงกันข้าม ระบบกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ได้กำหนดให้ศาลสามารถนำผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาพิจารณาประกอบการพิพากษาได้ เช่น การใช้เป็นเหตุบรรเทาโทษ หรือการกำหนดมาตรการฟื้นฟูแทนการลงโทษจำคุก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง การเชื่อมโยงผลการไกล่เกลี่ยกับกระบวนการพิจารณาของศาลจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการดังกล่าวมีความหมายทั้งในเชิงกฎหมายและสังคม

กล่าวโดยสรุป การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ของประเทศไทยยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ทั้งในด้านขอบเขตการใช้ กระบวนการดำเนินงาน และผลทางกฎหมาย การปรับปรุงกรอบกฎหมายให้เปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้อย่างเหมาะสม ภายใต้เงื่อนไขความสมัครใจและกลไกคุ้มครองสิทธิที่รัดกุม รวมทั้งการกำหนดให้ผลการไกล่เกลี่ยมีความ

เชื่อมโยงกับดุลพินิจในการพิจารณาคดีของศาล จะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบยุติธรรมไทยให้ก้าวสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง

9.2 ข้อเสนอแนะ

9.2.1 การขยายประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาของไทยยังไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ข้อจำกัดของประเภทคดีที่กฎหมายเปิดโอกาสให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดให้การไกล่เกลี่ยในคดีอาญาทำได้เฉพาะความผิดอันยอมความได้และความผิดหลุโทษบางมาตราเท่านั้น ส่งผลให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ถูกคัดออกจากกระบวนการดังกล่าวโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าคดีอาญาจำนวนไม่น้อยที่จัดอยู่ในกลุ่มความผิดที่ยอมความไม่ได้ มิได้มีลักษณะร้ายแรงในเชิงศีลธรรมหรือสังคมถึงขั้นที่ไม่อาจเยียวยาหรือให้อภัยได้ ตัวอย่างเช่น คดีประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ซึ่งมักเกิดจากความประมาทเลินเล่อมากกว่าการเจตนาทำร้าย หรือคดีที่ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในครอบครัวหรือที่ทำงาน ในกรณีเช่นนี้ผู้เสียหายจำนวนมากให้ความสำคัญกับการได้รับคำขอโทษ การชดเชยเยียวยา และการเห็นผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบ มากกว่าการลงโทษจำคุก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ มากกว่าการลงโทษเชิงตอบแทนเพียงอย่างเดียว

การจำกัดประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงสะท้อนแนวคิดดั้งเดิมของระบบกฎหมายไทยที่ให้น้ำหนักกับการลงโทษเป็นศูนย์กลาง แม้แนวคิดดังกล่าวจะช่วยรักษาความมั่นคงแน่นอนของกฎหมาย แต่กลับก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อสิทธิของผู้เสียหายในการเลือกแนวทางการเยียวยา และปิดกั้นโอกาสของผู้กระทำความผิดในการแสดงความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตน การไม่เปิดพื้นที่ให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงขัดกับเจตนารมณ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น ประเทศไทยควรมีการปรับปรุงกฎหมายในส่วนนี้โดยตรง โดยเสนอให้บัญญัติเพิ่มเติมเป็นหมวด 3/1 มาตรา 38/1 ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อเปิดช่องให้สามารถนำคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ หากมีเงื่อนไข คือ (1) ผู้กระทำความผิดให้การรับสารภาพและแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยสุจริต (2) ผู้เสียหายให้ความยินยอมเข้าร่วมกระบวนการโดยสมัครใจ และเห็นว่าการไกล่เกลี่ยจะนำไปสู่การเยียวยาได้อย่างแท้จริง โดยขอเสนอแนะให้บัญญัติเพิ่มเติม ภายได้ชื่อว่า

“หมวด 3/1 การไต่ถามข้อพิพาทในชั้นพิจารณาคดี”

มาตรา 38/1 “ในกรณีคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ย่อมความไม่ได้ และผู้กระทำความผิดได้ให้การรับสารภาพ ศาลอาจสั่งให้ดำเนินกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทได้ หากผู้เสียหายยินยอมและเห็นว่าการไต่ถามข้อพิพาทจะนำไปสู่การเยียวยาที่เหมาะสม”

แนวคิดดังกล่าวได้รับแรงบันดาลใจจากระบบกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) ซึ่งเปิดโอกาสให้คดีอาญาแทบทุกประเภทสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ หากจำเลยยอมรับผิดและผู้เสียหายยินยอมเข้าร่วม โดยศาลเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของคดีเป็นรายกรณี แนวคิดดังกล่าวให้น้ำหนักกับเจตนาและความสมัครใจของกลุ่มคดี ตลอดจนผลลัพธ์ทางสังคมของคดี มากกว่าการแบ่งประเภทคดีตามลักษณะความผิดทางเทคนิคของกฎหมาย

กล่าวโดยสรุป การขยายประเภทคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทได้ จะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นให้แก่ระบบยุติธรรมไทย ลดภาระของศาลและเรือนจำในระยะยาว และเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาอย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันยังเอื้อให้ผู้กระทำผิดได้กลับคืนสู่สังคมด้วยความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน การปรับปรุงกฎหมายในประเด็นนี้จึงไม่เพียงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม แต่ยังเป็นการส่งเสริมหลักมนุษยธรรมและสอดคล้องกับแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับสากลอย่างแท้จริง

9.2.2 การบัญญัติกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นศาลไว้ในระดับพระราชบัญญัติ

จากการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศนิวซีแลนด์ พบว่าระบบการไต่ถามคดีอาญาของนิวซีแลนด์ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการนำหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้ในคดีอาญาทุกประเภท โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะคดีอาญาอันยอมความได้ แต่เปิดโอกาสให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ย่อมความไม่ได้เข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทได้ หากทั้งจำเลยและผู้เสียหายยินยอมเข้าร่วมและศาลเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการเยียวยาและการคืนดี

ประเทศไทยควรนำกระบวนการไต่ถามข้อพิพาทที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษาลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) ซึ่งกำหนดขั้นตอนอย่างละเอียดตั้งแต่การเสนอคดีเข้าสู่การไต่ถามระบบดังกล่าวมาปรับใช้ โดยบัญญัติมาตราเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ดังนี้

มาตรา 38/2 “ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้คดีอาญาอันเป็นความผิดที่ย่อมความไม่ได้ เข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทได้ หากจำเลยให้การรับสารภาพและผู้เสียหายยินยอม”

มาตรา 38/3 “ให้ศาลแต่งตั้งผู้ประสานงาน ไกล่เกลี่ยคดีอาญา ทำหน้าที่รับคำร้องจากคู่กรณี ประเมินความเหมาะสม และจัดหาผู้ไกล่เกลี่ยจากบัญชีผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการรับรองโดยสำนักงานศาลยุติธรรม”

มาตรา 38/4 “ให้ผู้ไกล่เกลี่ยดำเนินการประชุมไกล่เกลี่ย โดยเปิดโอกาสให้คู่กรณีแสดงความรู้สึก ความเสียใจ หรือคำขอโทษต่อกัน และจัดทำข้อตกลงเยียวยาที่ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมกัน”

มาตรา 38/5 “ให้ศาลมีอำนาจนำผลการไกล่เกลี่ยมาใช้เป็นเหตุประกอบการพิจารณาบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 56 หรือพิจารณาให้รอการลงโทษโดยมีเงื่อนไขตามผลของข้อตกลงไกล่เกลี่ย”

มาตรา 38/6 “ให้ผู้ประสานงานติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลง และรายงานต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาในชั้นพิพากษา”

การเพิ่มเติมมาตราดังกล่าวจะทำให้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านขอบเขตคดี กระบวนการ และผลทางกฎหมาย สอดคล้องกับหลักการของประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งถือเป็นต้นแบบของระบบยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อีกทั้งแนวทางนี้ไม่เพียงช่วยลดภาระศาล และลดอัตราการจำคุกในคดีที่มีไฉ่ร้ายแรงต่อสังคม แต่ยังส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสแสดงความรับผิดชอบ เยียวยาผู้เสียหาย และกลับคืนสู่สังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันก็สร้างพื้นที่ให้ผู้เสียหายได้รับการฟื้นฟูและความยุติธรรมอย่างแท้จริง

9.2.3 การกำหนดผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ชัดเจน

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน คือ การขาดบทบัญญัติที่รองรับผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาอันเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้โดยตรง แม้ผู้กระทำความผิดจะได้ชดใช้เยียวยาความเสียหาย หรือแสดงความสำนึกผิดต่อผู้เสียหายอย่างแท้จริงแล้ว ศาลก็ยังไม่สามารถนำผลดังกล่าวมาพิจารณาเป็นเหตุบรรเทาโทษหรือเป็นเหตุแห่งการรอการลงโทษได้โดยชัดเจน เนื่องจากไม่มีบทกฎหมายที่ให้อำนาจไว้โดยตรง ทำให้การไกล่เกลี่ยในคดีอาญากลายเป็นเพียงกิจกรรมทางสังคมที่ไร้ผล

ในทางตรงกันข้าม ระบบกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ ได้บัญญัติให้ผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีผลทางกฎหมายโดยตรงต่อกระบวนการพิจารณาคดี ตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิพากษา ลงโทษ ค.ศ. 2002 (Sentencing Act 2002) ซึ่งกำหนดว่า ศาลต้องนำผลของกระบวนการไกล่เกลี่ยมาประกอบการพิจารณาโทษ ได้อย่างเป็นทางการ โดยหากจำเลยและผู้เสียหายสามารถตกลงกันได้ เช่น การชดใช้ค่าเสียหาย การขอโทษ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม ศาลสามารถใช้รายงานผลของการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นเหตุลดโทษ เปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการทำงานบริการสังคม หรือแม้แต่รอการลงโทษได้ ทั้งยังถือว่าข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยมีสถานะทางกฎหมายในลักษณะของสัญญาเยียวยา (Restorative

Agreement) ที่บังคับได้ตามกฎหมาย หากฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตาม ศาลสามารถสั่งบังคับตามรายงานที่ลงนามไว้ได้

ผลลัพธ์ของแนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างการลงโทษทางอาญากับการเยียวยา เพราะแม้ผู้กระทำผิดจะต้องรับโทษตามกฎหมาย แต่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทช่วยให้ผู้กระทำผิดมีความผิดมีส่วนรับผิดชอบและแสดงความสำนึกผิดในทางสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันผู้เสียหายก็ได้รับการชดเชย เยียวยาความเสียหาย และความเข้าใจ ซึ่งทำให้สังคมเกิดการยอมรับและลดความขัดแย้งระยะยาวได้อย่างแท้จริง

ประเทศไทยจึงควรนำแนวทางนี้มาประยุกต์ใช้ โดยเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตราในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ดังนี้

มาตรา 38/7 “ในกรณีที่จำเลยได้ชดใช้เยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยสมัครใจผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศาลต้องนำผลดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาบรรเทาโทษ หรือกำหนดมาตรการฟื้นฟูแทนการลงโทษจำคุกได้ ทั้งนี้ ให้ศาลพิจารณาความจริงใจในการเยียวยา ความสมัครใจของผู้เสียหาย และความเหมาะสมกับสภาพคดีเป็นรายกรณี”

การเพิ่มบทบัญญัตินี้จะทำให้ผลของการไกล่เกลี่ยคดีอาญามีผลทางกฎหมายที่ชัดเจน ไม่ใช่เพียงเอกสารประกอบสำนวน แต่เป็นหลักฐานแห่งการเยียวยา ที่ศาลสามารถนำมาใช้ลดโทษหรือพิจารณาให้รอกการลงโทษได้ตามหลักยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัดส่วนแห่งโทษและหลักการเยียวยาผู้เสียหาย

การบัญญัติเพิ่มเติมดังกล่าวจะส่งผลดีหลายประการ ได้แก่ สร้างแรงจูงใจให้จำเลยเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยอย่างจริงจัง เพราะทราบว่าศาลจะพิจารณาให้เป็นเหตุลดโทษหรือรอกการลงโทษได้เพิ่มโอกาสในการเยียวยาผู้เสียหายอย่างเป็นธรรมและรวดเร็วโดยไม่ต้องรอผลของการพิพากษาอันยืดเยื้อและลดภาระของระบบศาลและเรือนจำ เพราะคดีจำนวนมากจะจบลงด้วยข้อตกลงเยียวยา

การกำหนดผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ชัดเจนโดยบัญญัติมาตราใหม่ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จึงไม่ใช่เพียงการปรับปรุงตัวบทกฎหมาย แต่เป็นการยกระดับกระบวนการยุติธรรมของไทยให้ก้าวสู่ระบบยุติธรรมแห่งการเยียวยาที่สอดคล้องกับแนวทางของประเทศนิวซีแลนด์ และเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการลงโทษเพื่อชดใช้ไปสู่การให้อภัยเพื่อสมานฉันท์อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จากข้อเสนอแนะทั้งหมดนี้ ไม่ได้มีเจตนาที่จะลดทอนอำนาจของรัฐในการบังคับใช้กฎหมาย หากแต่เป็นการเสริมเติมคุณค่ามนุษย์ในกระบวนการยุติธรรม ให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ที่เน้นความรับผิดชอบต่อ การให้อภัย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเปิดโอกาสให้คดีอาญาอันเป็น

ความผิดที่ยอมความไม่ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงเป็นการคืนความยุติธรรมให้กับทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด

ในเชิงหลักการ แนวทางนี้จะทำให้ระบบยุติธรรมไทยก้าวพ้นจากการลงโทษเชิงตอบแทน (Retributive Justice) ไปสู่ การเยียวยาและคืนดี (Restorative Justice) อย่างแท้จริง โดยเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าการแยกขั้วระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย และเป็นการยกระดับกระบวนการยุติธรรมไทยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและเป้าหมายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่มุ่งเน้นความยุติธรรมที่เป็นธรรมและเสมอภาคแก่ประชาชนทุกคน

เอกสารอ้างอิง

- คณิศ เต็งสุวรรณ. “ปัญหาการจัดระบบกฎหมายที่กำหนดความผิดอาญาในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน ‘อำนาจ’ แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.
- โชติช่วง ทัพวงศ์. “การไต่ถามข้อพิพาทในศาล.” ใน รวมบทความการไต่ถามและ การประนอมข้อพิพาท และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, หน้า 47. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2550.
- ณรงค์ ใจหาญ, ปกป้อง ศรีสนิท และพงษ์ศรี เวสารัช, รายงานผลการศึกษาระดับปริญญาโท เรื่อง “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม”. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. รายงานการวิจัย เรื่อง ศาลยุติธรรมกับการระงับข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โครงการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (ภาคพิเศษ), 2547.
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.
- ปรีชา กลัดสวัสดิ์ และอชิรญาณ์ กลัดสวัสดิ์. “แนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย.” วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 12 (2567): 179.
- ภานุ รังสิสหัส. “การไต่ถามข้อพิพาท.” ใน รวมบทความการไต่ถามและการ ประนอมข้อพิพาท และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, หน้า 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2550.
- สาชกร ทองขาวง่า. “การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการระงับข้อพิพาท : ศึกษาการไต่ถามคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปีในชั้นศาล.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง นิติเศรษฐศาสตร์ของระบบ ยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2557.
- สุภัทรา กรอุไร. “องค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. EP.10 การไต่ถาม “คดีอาญา” [Online]. Available URL:

<https://justicechannel.org/listen/5-minute-podcast-law/ep-10-mediation-criminal>. 2566 (พฤศจิกายน, 14).

สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, ผู้แปล. **คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ฉบับปรับปรุงครั้งที่สอง**. โดย สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, 2564.

สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรม ประจำปี พ.ศ. 2567. กรุงเทพมหานคร: สำนักแผนงานและงบประมาณสำนักงานศาลยุติธรรม, 2568.

สำนักงานอัยการสูงสุด. “ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไต่ถามและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ.” 1 กรกฎาคม 2555.

อคุลย์ ชันทอง. การระงับข้อพิพาทในคดีอาญาแผ่นดิน : ศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.

อริยพร โพธิโส. **สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2564.

เอมปวีร์ ชะเอมวัลย์. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทก่อนฟ้องภาคประชาชน [Online]. Available URL: http://www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6424011276/1707720137a4b5477f1944334b333af06d32b7a66d_abstract.pdf. 2566.

Apirat Petchsiri. “A Short History of Thai Criminal Law Since the Nineteenth Century.” *Malaya Law Review* 28, 1 (July 1986): 134.

Bindal. Megha. A Concise Study of Non-Compoundable Offences [Online]. Available URL: <https://www.lawyersclubindia.com/articles/a-concise-study-of-non-compoundable-offences-14247.asp>, 2024 (March, 28).

Blackstone. William. *Commentaries on the Laws of England*, Vol. 4: Public Wrongs n.p.: Lonang Institute, 2005.

Braithwaite. John. “Principles of Restorative Justice” in Andrew von Hirsch, Julian V. Roberts, Anthony Bottoms *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms*, pp.12. Oxford: Hart Publishing, 2003.

Burton. Gregory K. and Robert S. Angyal. “Australia.” in *Dispute Resolution Methods*, pp. 35. London: Graham & Trotman/Martinus Nijhoff, 1995.

Crime and Justice Research Centre. *Evaluation of the Court-Referred Restorative Justice Pilot: Case Studies New Zealand: The Ministry of Justice*, 2005. ;Ministry of Justice. *Restorative Justice in New Zealand Best Practice*. New Zealand: The Ministry of Justice, 2004.

- David Lim, Ryan, and Selene Yap. "Composition: Legal and Theoretical Foundations." Singapore Academy of Law Journal 27, 2 (2015): 467.
- Langbein, John H. "The Origins of Public Prosecution at Common Law." The American Journal of Legal History 17, (1973): 313-315.
- Lawsikho. Difference between compoundable and non-compoundable offences [Online]. Available URL: <https://blog.ipleaders.in/difference-between-compoundable-and-non-compoundable-offences/>, 2022 (September, 28).
- Moore, Christopher W. The Mediation Process. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
- Thailand Institute of Justice. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คืออะไร [Online]. Available URL: <https://knowledge.tijthailand.org/th/infographic/detail/what-is-rj-20-yrs-info.2565> (กรกฎาคม, 18).
- The sentencing Act 2002.
- Zehr, Howard. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Pennsylvania: Herald Press, 1990.